

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса: до 20-ї річниці створення Національної академії правових наук України

Визнавши необхідність правового забезпечення проведення в Україні реформ, що відбувалися у середині 90-х років відразу в багатьох сферах життєдіяльності українського суспільства, постановою Академії правових наук України (тепер – Національна академія правових наук України) № 4/4-Н від 21 червня 1995 р. був створений Інститут вивчення проблем злочинності (нині – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса). Відтоді й започаткувалася історія становлення та функціонування одного з провідних наукових структурних підрозділів Національної академії правових наук України.

На Інститут було покладено значний обсяг завдань, що стосувалися проведення фундаментальних та прикладних досліджень, спрямованих на правове забезпечення діяльності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, судових та правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування у сфері боротьби зі злочинністю; розробки наукових концепцій розвитку законодавства та практики його застосування; наукового обґрунтування та підготовки загальнодер-

жавних і регіональних програм протидії злочинним проявам у тих чи інших сферах суспільного життя, а також проєктів законодавчих актів, зокрема Кримінального, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України; підготовки науково-правових висновків щодо чинних і тих, що розробляються, нормативно-правових актів у відповідній сфері; складання аналітичних інформаційних оглядів стану та тенденцій розвитку законодавства в галузі боротьби зі злочинністю, аналізу практики застосування цього законодавства; розробки методик розслідування окремих видів злочинів тощо. Зазначені напрями науково-дослідної діяльності Інституту були визначені постановою відділення кримінально-правових наук Академії правових наук України № 1 від 25 січня 1996 р.

Виконувати цей значний обсяг роботи мав невеликий на час створення Інституту колектив, який структурно був організований у три наукових відділи, а саме: відділ кримінально-правових проблем та кримінально-виконавчого законодавства; відділ загальної теорії кримінології та кримінологічних досліджень та відділ дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності.

На перших порах проблема пошуку досвідчених наукових кадрів не дозволила організувати в Інституті масштабні дослідження, та все одно вже з 1 жовтня 1995 р. фактично розпочалася науково-дослідна робота за кількома напрямками. Виконання дослідницьких завдань було покладено на тимчасові творчі колективи, які об'єднали цілком досвідчених у різних галузях науки фахівців Харкова. Директором Інституту був призначений д-р юрид. наук, проф. кафедри кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (нині – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого») В. І. Борисов, який очолює його понад 15 років. Поряд із організаційно-управлінською роботою, яка вимагала значних зусиль і часу, притаманних періоду становлення, В. І. Борисов багато уваги приділяв науковій і законопроектній діяльності, зокрема, був одним із розробників нового Кримінального кодексу України та коментарів до нього, автором низки монографій, співавтором підручників та посібників із кримінального права тощо. У 2005–2008 рр. директором Інституту був д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. В. Баулін.

Здійснення координації наукових розробок, що проводилися в Інституті, та вирішення загальних питань, пов'язаних з організацією наукових досліджень, були покладені на заступника директора з наукової роботи, посаду якого з квітня 1997 р. по лютий 2012 р. займав д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України В. С. Зеленецький. Нині цю посаду обіймає д-р юрид. наук, ст. наук. співроб. В. С. Батиргареева.

Одним із перших в Інституті розпочав роботу *сектор дослідження проблем судової діяльності* (нині – сектор дослідження проблем судової, слідчої та прокурорської діяльності), який структурно увійшов до відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності. Основним завданням зазначеного сектору стало проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень у галузях кримінально-процесуального права та організації і функціонування судової влади. Перші наукові розробки сектору почалися у четвертому кварталі 1995 р., тобто через декілька місяців після вирішення питання щодо утворення Інституту. В той період йшов лише пошук наукових кадрів, не було ще сталого складу науковців, тому основною формою діяльності було створення тимчасових наукових колективів. У секторі досліджувалися дві теми: «Судова влада і проблеми її формування» і «Навантаження та умови праці слідчих підрозділів як фактор якісної діяльності правоохоронних органів». Керівництво першою темою здійснював акад. НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. Ю. М. Грошевий. Керівництво другою темою, яка виконувалася на підставі рішення Ради національної безпеки та оборони України та Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, здійснював вчений зі значним досвідом практичної роботи канд. юрид. наук, доц. Г. К. Кожевніков.

У межах першого фундаментального комплексного дослідження «Судова влада та проблеми її формування та функціонування», яке проводилося

з 1997 по 2002 р. (керівник – акад. НАПрН України Ю. М. Грошевий), працівниками сектору були досягнуті вагомі наукові результати. Так, зокрема, теоретична частина дослідження була оприлюднена у низці монографій та наукових статей, зокрема, «Возбуждение уголовного дела» (1998 р., В. С. Зеленецький), «Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса» (2001 р., В. С. Зеленецький); використовувалася при підготовці підручників та навчальних посібників, науково-практичних коментарів та ін.

З 2002 по 2007 р. сектор проводив роботу з фундаментального дослідження «Кримінально-процесуальне пізнання та його критерії» (керівник – акад. НАПрН України Ю. М. Грошевий). Формами впровадження отриманих наукових результатів стали 6 монографій, 15 науково-практичних та навчальних посібників і підручників, 185 наукових статей, тез доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих столах» загальним обсягом понад 340 д. а.

У 2007 р. розпочалася робота над підтемою «Кримінально-процесуальні заходи вдосконалення діяльності органів кримінальної юстиції» фундаментальної теми «Фундаментальні та прикладні проблеми боротьби зі злочинністю» (керівник підтеми – акад. НАПрН України В. С. Зеленецький). Результатами наукового дослідження стали численні монографії, науково-практичні посібники, наукові статті; матеріали роботи над проектами КПК України, Закону України «Про прокуратуру і статус прокурорів», Закону України «Про порядок прийняття, реєстрації, пере-

вірки і вирішення заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини»; наукові висновки, зауваження, пропозиції та рекомендації щодо 20-ти проектів законів України; наукова експертиза проекту КПК України, розробленого Національною комісією із зміцнення демократії та утвердження верховенства права.

З 2012 р. і дотепер співробітники сектору проводять дослідження з напряду «Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України» фундаментальної теми «Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу» (керівник підтеми – акад. НАПрН України В. С. Зеленецький).

З моменту створення зазначеного сектору до 2004 р. його завідувачем був канд. юрид. наук, доц. В. М. Хотенець, з 2004 до грудня 2011 р. – канд. юрид. наук, доц. Н. В. Сібільова. Сьогодні завідувачем сектору є д-р юрид. наук, проф. О. Г. Шило.

У 1995 р. був створений тимчасовий творчий колектив із провідних криміналістів та представників інших галузей знань для розробки теми «Використання сучасних досягнень науки і техніки в боротьбі зі злочинністю (інформаційний пошук та обґрунтування напрямку впровадження технічних засобів у правоохоронну діяльність)», який у 1996 р. перетворився на лабораторію під однойменною назвою «Використання сучасних досягнень науки і техніки в боротьбі зі злочинністю». Завідувачем лабораторії свого часу був призначений

д-р юрид. наук, проф. М. В. Салтевський. З 1999 р. і дотепер лабораторію очолює д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України В. Ю. Шепітько.

Протягом 1995–2012 рр. співробітники лабораторії, окрім зазначеної теми, проводили дослідження за такими фундаментальними та прикладними науковими темами, як: «Розробка науково-прикладної програми використання досягнень науки і техніки у боротьбі з тяжкими злочинами проти особи, перш за все з вбивствами на замовлення, тероризмом, пов'язаними з викраденням людей»; «Криміналістичні, правові та організаційні проблеми використання технічних засобів у боротьбі зі злочинністю»; «Криміналістичні проблеми збирання доказів технічними засобами у кримінальному процесі»; «Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів»; «Проблеми забезпечення ефективності організаційно-тактичних засобів здійснення досудового слідства»; «Криміналістичні засоби та інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю»; «Проблеми техніко-криміналістичного забезпечення якості слідчої діяльності» та ін.

У межах цих досліджень здійснювалися розробки дослідних зразків техніко-криміналістичних засобів, їх комплектів, баз даних і комп'ютерних програм, автоматизованих робочих місць слідчого і судового експерта, які були продемонстровані співробітникам правоохоронних органів України, Росії, Білорусі, Німеччини та інших країн більш ніж на 20 виставках.

З 2012 р. колектив лабораторії працює над виконанням фундаментальної

наукової теми «Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції». За період 2012–2013 рр. співробітниками лабораторії завершено роботу над розробкою комп'ютерного алгоритму «Спосіб формування суб'єктивного портрета „RAIPS-портрет“» (комп'ютерного фотопортрета), продовжено роботу з формування електронної бази знань «Практика слідчого», електронної довідкової системи «Опис предметів» та електронної системи тестування щодо оцінювання рівня знань з криміналістики, розпочато роботу зі створення спеціалізованих комплектів науково-технічних засобів з використанням сучасних цифрових мікроскопів та інформаційних технологій. Упровадження в практичну діяльність правоохоронних органів України новітніх криміналістичних засобів та інноваційних технологій, створених колективом лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю», безумовно, сприятиме оптимізації їх діяльності.

У 1998 р. організовано Бюро судових експертиз, основними напрямками діяльності якого стало проведення судових фonoскопiчних, психологiчних та трасологiчних експертиз, експертиз iз дослідження об'єктів інтелектуальної власності, надання консультацій. Діяльність Бюро забезпечується науковим потенціалом лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю».

Фактично від часу створення Інституту й до 2009 р. в Інституті функціонував *сектор дослідження проблем боротьби з корупцією та організованою злочинністю* (з 2007 р. – перейме-

нований у сектор дослідження проблем прокурорської діяльності та досудового слідства), який структурно належав до відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності. Наукові пошуки сектор проводив одразу в кількох напрямках – вивчення стану, проблем та суперечностей як у правозастосовній практиці, так і в нормативній базі; формування понятійного апарату; встановлення системи взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю (в межах теми «Компетенція спеціальних підрозділів з питань боротьби з організованою злочинністю щодо здійснення ними оперативно-розшукової та слідчої діяльності та питання підвищення її якості») та в напрямі розробки криміналістичної концепції економічних злочинів, їх класифікації, а також використання математичних, кібернетичних, економетричних, статистичних методів аналізу, виявлення та розслідування економічних злочинів (у межах теми «Використання досягнень науки і техніки в боротьбі з окремими видами тяжких злочинів у сфері економіки і фінансів з ознаками корупції»).

У 1998 р. науковці сектору дослідження проблем боротьби з корупцією та організованою злочинністю розпочали роботу над новою фундаментальною темою «Система та види методик розслідування економічних злочинів з ознаками корупції, які вчиняються групами осіб» (1998–1999 рр.), яка завершилася створенням теоретичних засад розслідування економічних злочинів та наданням відповідних методичних рекомендацій працівникам правоохоронних органів.

Починаючи з 2000 р. основну увагу науковців сектору в межах виконання теми «Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються в кредитно-фінансовій сфері» (2000–2001 рр.) було зосереджено на дослідженні найбільш поширених нині механізмів злочинної діяльності, пов'язаних з ухиленням від оподаткування в особливо великих розмірах при здійсненні фінансово-господарських операцій, розкраданням грошових коштів, у тому числі бюджетних, «тіньовим» обміном валюти, незаконними конвертаційними операціями та ін.

З 2002 р. сектор працював над виконанням досліджень за темою «Криміналістична характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2002–2006 рр.), оскільки, виходячи з необхідності вдосконалення та оптимізації процесу розкриття та розслідування злочинів у сфері економіки, актуальною є розробка концепції криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Новітні здобутки роботи сектору знайшли відображення, зокрема в монографії «Экономические преступления: криминалистический анализ» (Г. А. Матусовський, 1999).

У 2007 р. сектором у межах загальної теми «Фундаментальні та прикладні проблеми боротьби зі злочинністю», а з 2008 р. як самостійна тема виконувалось дослідження за напрямом «Окремі криміналістичні методики розслідування злочинів: проблеми формування та модернізації».

До жовтня 2003 р. незмінним керівником сектору був заслужений професор Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого,

д-р юрид. наук, проф. Г. А. Матусовський. На превеликий жаль, талановитий вчений пішов із життя. З початку 2004 р. й до моменту реорганізації керівництво сектором було покладено на д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України В. А. Журавля.

Сектор дослідження проблем злочинності та її причин (до 2007 р. – сектор вивчення причин злочинності) був створений у 1996 р. З 2002 р. сектор входить до складу відділу кримінологічних досліджень.

З дня існування до 2007 р. сектор очолював д-р юрид. наук, проф. О. Г. Кальман, а з 1 жовтня 2007 р. й дотепер співробітники сектору працюють під керівництвом д-ра юрид. наук, проф. Б. М. Головкина. Напрямами наукової діяльності сектору на сучасному етапі є: сімейно-побутова злочинність; злочинність неповнолітніх; корислива насильницька злочинність; економічна злочинність у паливно-енергетичній сфері; проблеми латентної віктимності в Україні.

Наукова та науково-організаційна діяльність сектору дослідження проблем злочинності та її причин заснована на проведенні масштабних фундаментальних та прикладних досліджень у межах кримінологічного напрямку відповідно до основних напрямів та пріоритетних завдань Інституту.

За час існування сектору було виконано значний обсяг науково-дослідної роботи в рамках таких тем фундаментальних досліджень: «Теоретичні та прикладні проблеми фінансового і ресурсного забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні», «Теоретичні і практичні проблеми попередження

злочинів у сфері службової діяльності в Україні», «Теоретичні і прикладні проблеми запобігання злочинності у паливно-енергетичному комплексі України» та ін. Результати проведених наукових досліджень знайшли своє практичне втілення у низці монографій, наукових статтях, висновках і рекомендаціях, які отримали схвалення серед широкого юридичного загалу. Зокрема, у 2013 р. вийшла друком колективна монографія під назвою: «Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: кримінологічна характеристика та запобігання».

Слід відзначити, що доробки науковців сектору ґрунтуються не тільки на загальнотеоретичних, а й підкріплюються багатьма емпіричними дослідженнями. Так, у рамках фундаментальної теми дослідження «Проблема латентної віктимності та шляхи її розв'язання в Україні», розробка якої триває дотепер, заслуговує на увагу проведене широкомасштабне всеукраїнське опитування громадян, в якому взяло участь понад 4 тис. респондентів. За результатами цього дослідження передбачається визначення обсягів латентної віктимізації населення, з'ясування чинників, що її продукують, а також вивчення негативних наслідків для суспільства.

Крім того, науковці сектору беруть активну участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку науково-правових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань кримінологічної політики, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи; у розробці прогнозів розвитку злочинності та

пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження; у здійсненні міжнародного наукового співробітництва.

Основним завданням *сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю* (з 2001 по 2006 р. – лабораторії соціології та порівняльного правознавства у галузі боротьби зі злочинністю, а з 2007 по 2009 р. – лабораторії дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю) є проведення комплексних фундаментальних та прикладних досліджень, пов'язаних із вивченням кримінологічних, соціологічних вимірів злочинності, діяльності системи кримінальної юстиції у порівняльному аспекті, а також законодавства України у сфері протидії злочинності, можливості його гармонізації до законодавства Європейського Союзу.

Із січня 2007 р. сектор очолює д-р юрид. наук, проф. О. Ю. Шостко.

Про необхідність створення подібного наукового підрозділу наголошувалося ще в постанові Президії АПрН України 1998 р., якою ініційовано проведення порівняльно-правових досліджень. Того ж року був утворений тимчасовий творчий колектив для проведення досліджень за темами «Порівняльно-правовий аналіз законодавства європейських держав та США, що регулює боротьбу з організованою злочинністю». Починаючи з 1999 р. силами вже постійно діючого колективу науковців розпочалося дослідження за темою «Порівняльний аналіз законодавства

держав Європи та США по боротьбі з організованою злочинністю у сфері економіки» (1999–2001 рр.). Науковим керівником цих тем був канд. юрид. наук, доц. В. В. Афанасьєв.

Плідну наукову роботу лабораторія почала з теми «Правове регулювання міграційних процесів як засіб попередження злочинності: соціологічний та порівняльно-правовий аналіз» (2001–2003 рр.). Упродовж 2004 – I кв. 2006 р. лабораторія вела науковий пошук за напрямом «Теоретичні та прикладні проблеми попередження злочинів у сфері службової діяльності в органах виконавчої влади країн Ради Європи: соціологічний та порівняльно-правовий аналіз». Потім науковці працювали над підтемою «Соціальні та організаційно-правові проблеми імплементації європейських стандартів попередження службових злочинів в публічній сфері: порівняльний аналіз» (II кв. 2006 р. – III кв. 2007 р.) у рамках теми фундаментального наукового дослідження «Кримінологічні проблеми запобігання злочинності в Україні». Очолював лабораторію в той час канд. філос. наук, доц. О. В. Сердюк.

Після завершення роботи за зазначеною вище темою колектив науковців працював над такими темами: 1) «Проблеми порівняльно-правового аналізу та адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю із законодавством Європейського Союзу» (2008–2011 рр.) під керівництвом О. Ю. Шостко. Робота була присвячена вивченню законодавства ЄС у сфері боротьби зі злочинністю, оцінки можливостей використання провідного європейського досвіду в цій площині з ура-

хуванням особливостей національної правової системи. Вагомим результатом роботи науковців лабораторії за цією темою стала колективна монографія «Проблеми адаптації законодавства України у сфері протидії злочинності до законодавства Європейського Союзу».

У період з 2007 по 2009 р. співробітники підрозділу працювали над прикладною темою: «Порівняльно-правовий аналіз ефективності діяльності правоохоронних органів». Це дослідження стало підґрунтям колективної монографії «Проблеми забезпечення ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні», де шостий розділ було присвячено порівняльно-правовому аналізу ефективності діяльності органів досудового розслідування та прокурора у сфері протидії злочинності. За цю наукову працю О. Ю. Шостко і О. В. Сердюк у 2011 р. разом із іншими авторами монографії отримали премію імені Ярослава Мудрого в номінації «За видатні досягнення в науково-дослідницькій діяльності з проблем правознавства».

У 2012 р. колектив науковців у складі сектору під керівництвом О. Ю. Шостко завершив дослідження за напрямом «Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням» у межах загальної теми «Комплексне дослідження кримінально-правових, кримінально-процесуальних, криміналістичних та кримінологічних заходів протидії корупційній злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства», результатом чого стало депонування цієї колективної роботи.

На цей час співробітники сектору працюють над фундаментальною те-

мою: «Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу» (2012–2016 рр.).

Сектор кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю створений у межах відділу кримінально-правових проблем та кримінально-виконавчого законодавства у 1995 р. До 2000 р. сектором керував канд. юрид. наук, доц. В. П. Ємельянов; у 2000–2001 рр. його очолювала канд. юрид. наук, доц. Л. В. Дорош; з 2002 р. по вересень 2006 р. посаду керівника сектору займала акад. НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. Н. О. Гуторова; з вересня 2006 р. по жовтень 2011 р. – канд. юрид. наук, доц. Л. М. Демидова; а з жовтня 2011 р. і дотепер колективом керує канд. юрид. наук, доц. О. О. Пашенко.

Протягом 1995–1996 рр. вирішувалися питання кадрового забезпечення сектору. Їх успішне розв’язання дало змогу з початку 1997 р. взятися за розробку фундаментальної теми «Кримінальне право України. Проблеми теорії і практики застосування» (науковий керівник – академік-секретар відділу кримінально-правових проблем НАПрН України, професор, академік НАПрН України В. В. Сташис). Метою цього дослідження стало наукове осмислення як нових кримінально-правових інститутів, так і відомих раніше, але таких, що зазнали впливу сучасного розвитку суспільства; розробка нових концепцій, спрямованих на вдосконалення теорії і практики застосування кримінального права України. Вагомим підсумком творчого пошуку в цьому напрямі стала

підготовка разом із науковцями кафедри кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого двадцяти восьми томів робочих матеріалів до проекту Кримінального кодексу України. Напрацювання науковців, що розробляли цю тему (проф., акад. НАН України та НАПрН України В. Я. Тацій, проф., акад. НАПрН України В. В. Сташис, проф., акад. НАПрН України В. І. Борисов та ін.) були втілені в новий Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р.

Напрацювання науковців сектору кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю широко використовуються під час роботи правоохоронних органів із попередження та боротьби зі злочинністю. Зокрема, свого часу особливий попит мав науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України, виданий в 2003 р., що швидко поширився серед спеціалістів. Зміни в законодавстві та новітні наукові дослідження викликали необхідність підготовки ще кількох видань зазначеного коментаря.

З 2007 по 2011 р. сектор проводив роботу над підтемою «Теоретичні проблеми кримінальної відповідальності та покарання» у межах виконання фундаментальної теми «Фундаментальні та прикладні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні». Результати проведених наукових досліджень впроваджено в юридичну практику та діяльність державних органів шляхом підготовки монографій, публікацій у пресі і в наукових виданнях. Також співробітники сектору брали участь у здійсненні наукових досліджень за державною,

відомчою та конкурсною тематиками, у розробці законопроектів. Були підготовлені наукові висновки, зауваження та пропозиції на проекти постанов Пленуму Верховного Суду України, науково-правові висновки за зверненнями правоохоронних органів, установ, підприємств. Зараз проводиться велика робота над проектом Кодексу про кримінальні проступки.

З 2012 р. співробітники сектору проводять дослідження «Теоретичні питання удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування». Керівником теми є академік В. Я. Тацій. Рішення про створення *сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства* (з 1995 по 2007 р. – сектор проблем кримінально-виконавчого законодавства) у структурі Інституту було прийнято ще у 1995 р., але фактична наукова діяльність розпочалася у 1997 р. виконанням теми «Проблеми теорії та практики виконання покарань», значним здобутком якої стало створення цілком визначеної теоретичної моделі ексекутивної діяльності, що знайшла своє викладення в опублікованій монографії А. Х. Степанюка «Сущность исполнения наказания» (1999).

Треба зазначити, що з початку наукової роботи сектор працював під керівництвом д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Багаторічна науково-дослідна діяльність співробітників сектору здійснювалася за вельми широким переліком фундаментальних та прикладних досліджень. За хронологією сектором також опрацьовувалась тема «Проблема імплементації міжнародних стандартів у кримінально-виконавче законодавство

України», за якою було проведено моніторинг концепцій та практики виконання покарань в окремих країнах (Російській Федерації, Польщі, Угорщині, Чехії), потім співробітниками сектору виконувалась тема «Проблеми реформування кримінально-виконавчої системи України».

Зокрема, здобутками таких тем, як «Виконання покарання як стадія кримінальної відповідальності» та «Теоретичні та прикладні проблеми виконання кримінальних покарань», стала розробка основ теорії виконання покарань, дослідження проблем виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, й підготовка пропозицій щодо перспектив створення служби пробачії в Україні. Головний результат дослідження за темою «Ефективність діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України: поняття, критерії, методика виміру та шляхи підвищення» знайшов своє відображення у теоретичній розробці та запропонованні нових критеріїв оцінки ефективності діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. За підсумками роботи над прикладною темою «Теоретичні основи забезпечення якості кримінально-виконавчого законодавства та кримінально-виконавчої діяльності» науковцями окреслено критерії та показники якості, що висувуються до кримінально-виконавчого законодавства, надана загальна характеристика якості Кримінально-виконавчого кодексу України.

Фактичні здобутки проведених досліджень знайшли втілення у виданнях: Довідник працівника кримінально-виконавчої інспекції (2005), науково-практичний посібник «Ефективність діяль-

ності державної кримінально-виконавчої служби України» (2009), Термінологічний довідник із застосування кримінально-виконавчого законодавства (2010), науково-практичний посібник «Організація роботи персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України з підготовки засуджених до звільнення» (2010), монографія «Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі» (2010) тощо.

На сьогодні наукові пошуки у секторі здійснюються за такими основними напрямками: теоретичні та практичні проблеми застосування норм Кримінально-виконавчого кодексу України; оптимізація виконання кримінальних покарань; реформування Державної кримінально-виконавчої служби України; виправлення та соціальна адаптація засуджених; питання правового статусу засуджених в Україні. Продовжуються дослідження за темами: «Теоретичні і прикладні питання реінтеграції до суспільства осіб, які відбули покарання у виді позбавлення та обмеження волі» та «Теоретичні та прикладні проблеми реформування Державної кримінально-виконавчої служби України».

Усі науковці сектору беруть участь у підготовці наукових висновків для центральних органів виконавчої влади, пропозицій та доповнень до чинного законодавства згідно з напрямом своєї діяльності. Так, нещодавно для Комісії з питань правоохоронної діяльності Конституційної Асамблеї співробітниками сектору підготовлено аналітичну доповідь на тему «Міжнародний досвід конституційного регулювання статусу засуджених». Також фахівцями сектору надавалися зауваження щодо таких най-

більш значущих для кримінально-виконавчого законодавства нормативних актів, як: проект Закону України «Про пробацію», Концепція створення та розвитку системи пробації в Україні, проект Концепції Державної програми розвитку Державної кримінально-виконавчої служби України на період до 2015 року, Концепція розвитку та модернізації органів і установ, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України; Концепція державної політики у сфері реорганізації кримінально-виконавчої системи, проект Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк» тощо.

Сектор дослідження проблем запобігання злочинності (до 2007 р. – сектор дослідження попередження злочинності серед неповнолітніх та молоді) був створений у 1995 р. як підрозділ, основним завданням якого було вивчення кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх і молоді, особи злочинця неповнолітнього та молодого злочинця, детермінації і попередження злочинності серед контингенту осіб віком від 14 до 29 років. Роботу над фундаментальними дослідженнями сектор розпочав з 1998 р., коли його керівником було призначено д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України В. В. Голіну, який очолює сектор і до цього часу.

За час роботи сектору було виконано значний обсяг наукових досліджень, актуальних для теорії і практики боротьби зі злочинністю, в основу яких покладено не тільки теоретичні, а й переважно емпіричні дослідження. Ці дослідження були спрямовані на з'ясування науково-

обґрунтованих уявлень про кримінологічну характеристику злочинності в Україні та її проявів, її детермінацію, особу злочинця та запобігання злочинності.

Особливістю досліджень за темами «Сучасні проблеми насильницької злочинності проти особи та її попередження» (1998–1999 рр.), «Кримінологічна характеристика злочинів, що посягають на особисту волю людини, та її попередження» (2000–2001 рр.) та ін. було виявлення детермінант цих злочинів у сучасних умовах становлення України та розробки дієвих заходів їх запобігання.

У подальшій своїй діяльності сектор зосередив свою увагу на дослідженнях, які мають важливий не лише теоретичний, а й прикладний характер. Так, протягом 2002–2006 рр. виконувалась робота за напрямом «Кримінологічна характеристика корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх та особливості попередження її у великому місті» у межах теми фундаментального дослідження «Теоретичні проблеми попередження злочинності». Отримані результати цього дослідження надали змогу розробити реальні заходи запобігання злочинності неповнолітніх не тільки у Харкові, а й в інших великих містах України. Видана монографія за цією темою отримала схвалення у працівників правоохоронних органів України. Продовженням цієї тематики стало дослідження за напрямом «Кримінологічні основи боротьби зі злочинністю в Україні» у межах теми «Фундаментальні та прикладні проблеми боротьби зі злочинністю» (2007–2012 рр.).

Практика організованої боротьби зі злочинністю внесла на порядок денний

питання щодо дослідження практики програмування і планування протидії злочинності в Україні. З цією метою вивчено державні та регіональні (місцеві) програми і плани запобігання злочинності. Дослідження спрямовувалося не тільки на вивчення цих програм і планів, а й розробку важливих теоретичних питань, таких як: проблеми кримінологічної політики; концептуальних основ програмування та регіонального планування; визначення стратегічних напрямів запобігання злочинності тощо. Зусиллями фахівців сектору у 2012 р. видано монографію «Державне програмування та регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні», яка була розіслана у всі регіони та великі міста України.

На цей час співробітники сектору працюють над фундаментальною темою «Теоретичні і прикладні проблеми участі громадськості у запобіганні злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід».

Протягом 2005–2012 рр. в Інституті функціонувала *наукова лабораторія дослідження злочинності проти прав і свобод людини і громадянина*. Цю лабораторію очолював д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України В. П. Тихий. Зазначеним структурним підрозділом розроблялися теми «Теоретичні і прикладні проблеми відповідальності за порушення виборчих прав за кримінальним законодавством України» (2005–2007 рр.) та «Теоретичні і прикладні проблеми забезпечення безпеки людини за кримінальним законодавством України».

З 2000 по 2006 р. в Інституті існувала *лабораторія «Вдосконалення правового становища жінок та попередження жіночої злочинності»*, яка структурно була підпорядкована відділу загальної теорії кримінології та кримі-

нологічних досліджень. Завідувачем лабораторії була канд. юрид. наук, доц. О. М. Руднева.

За період існування лабораторії її співробітниками проведено дослідження на тему «Соціальні та правові аспекти становища жінок в Україні та попередження жіночої злочинності» (2001–2003 рр.). У межах фундаментальної теми «Теоретичні проблеми попередження злочинності» лабораторія розробляла самостійний напрям «Теоретичні та прикладні проблеми попередження насильницьких злочинів і правопорушень у сімейно-побутовій сфері» (2004–2006 рр.), головною метою якого стало комплексне вивчення насильницької злочинності в сімейно-побутовій сфері, аналіз процесу криміналізації поведінки правопорушників та феноменологічних аспектів і закономірностей злочинів та правопорушень у сімейно-побутовій сфері, розробка заходів їх попередження, розробка проектів нормативних актів у цій сфері та коментування чинного законодавства. До вагомих досягнень науковців лабораторії, без сумніву, можна віднести підготовку коментаря до Закону України «Про попередження насильства у сім'ї», збірника документів «Виконання Конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок: позиція держави та погляд громадянського суспільства».

З 1996 по 2004 р. у структурі Інституту функціонував *відділ економіко-правових проблем попередження економічних правопорушень*, який розміщувався у м. Донецьку і організаційно був підпорядкований Інституту економіко-правових досліджень НАН України. Від часу його створення і до 2004 р. цей відділ очолював канд. юрид. наук,

доц. В. В. Хахулін, а з 2004 р. його керівником було призначено канд. юрид. наук, доц. О. О. Ашуркова. Науковці відділу проводили здебільшого спільні дослідження в галузях господарського, екологічного та кримінального права.

У 2013 р. в Інституті створено новий структурний підрозділ – *лабораторію дослідження правових проблем запобігання і протидії корупції*, що зумовлено значною актуалізацією питання боротьби з корупційними проявами в українському суспільстві. Очолив лабораторію д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України В. Я. Настюк.

У складі творчих колективів співробітниками секторів і лабораторій Інституту здійснювалася і продовжує здійснюватися робота над багатьма науковими проектами, виконання яких впливало, зокрема, з Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 25 грудня 2000 року за № 1376/2000. Уже самі назви свідчать про широту та різноманітність наукових розробок: «Проведення дослідження проблем протидії торгівлі людьми як виду діяльності організованої злочинності та розробка заходів, спрямованих на поширення у громадян знань та навичок, необхідних їм для того, щоб не стати жертвами зазначених злочинів»; «Теоретичні та прикладні проблеми рецидивної злочинності, які були раніше засуджені і утримуються в місцях позбавлення волі після повторного засудження»; «Криміналістична профілактика економічних злочинів»; «Наукове забезпечення створення міжвідомчої автоматизованої бази даних про причини і умови наркозлочинності» та ін. У 2006–2007 рр. творчим колек-

тивом науковців Інституту з метою реалізації Плану заходів щодо реалізації Концепції забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, на 2005–2006 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2005 р. № 110-р, виконувалось дослідження за темою «Проблеми захисту прав та законних інтересів потерпілих від злочинів». У наступні роки в Інституті проводились дослідження під назвами «Розробка критеріїв ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні та запропонування шляхів її підвищення» (2007–2009 рр.), «Теоретичні проблеми забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні» (2008–2010 рр.), «Дослідження кримінально-процесуальних проблем забезпечення доступу до правосуддя потерпілих від злочину» (2009 р.), «Комплексне дослідження кримінально-правових, кримінально-процесуальних, криміналістичних та кримінологічних заходів протидії корупційній злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства» (2010–2012 рр.), «Дослідження теоретичних та практичних проблем соціальної адаптації осіб, звільнених із місць позбавлення волі (на виконання Плану заходів щодо реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року)» (2010–2012 рр.). У наш час творчими колективами Інституту виконується ще дві теми: «Теоретичні і прикладні питання реінтеграції до суспільства осіб, які відбули покарання у виді позбавлення та обмеження волі (на виконання пунктів

1, 2, 4, 15 Плану заходів щодо реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року)» (2010–2013 рр.) та «Теоретичні та прикладні проблеми запобігання і протидії корупції в Україні» (2013–2015 рр.).

Сьогодні Інститут є однією з провідних науково-дослідних установ юридичного профілю в Україні, що здійснює низку фундаментальних та прикладних досліджень у сфері боротьби зі злочинністю, надає висновки, консультації, виконує наукові експертизи в галузі нормативного регулювання цієї сфери, а також видає наукову продукцію (монографії, посібники, коментарі, довідники, словники тощо), організовує науково-практичні конференції, семінари, «круглі столи», готує аспірантів та здобувачів для забезпечення в майбутньому потреб, що необхідні для проведення наукових досліджень. У 2012 р. Інституту присвоєно ім'я видатного правознавця Української держави – академіка НАПрН України В. В. Сташиса.

Важливу роль відіграє Інститут у підготовці проектів та внесенні змін і доповнень до законодавчих та інших нормативних актів України щодо регулювання різноманітних аспектів боротьби зі злочинністю та їх вдосконалення. Зокрема, у 2012 р. зроблені пропозиції та зауваження до проектів законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за посягання у сфері інформаційної безпеки», «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу

України щодо підвищення рівня захисту прав засуджених осіб», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації законодавства та забезпечення конституційних прав і свобод осіб, які взяті під варту та які відбувають покарання в установах виконання покарань» та ін. Крім того, лише у 2012 р. підготовлені пропозиції до Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, пропозиції та зауваження на проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів з виконання Концепції реалізації політики у сфері профілактики правопорушень до 2015 р.», пропозиції та зауваження до проекту Орієнтованої структури Національної стратегії боротьби з наркотиками на період до 2020 р. та ін.

Прикладом впровадження в законодавчу діяльність та правозастосовну практику значних наукових результатів, одержаних у процесі проведення Інститутом фундаментальних і теоретико-прикладних досліджень, стала активна участь провідних науковців Інституту в розробці проектів ключових кодексів Української держави – Кримінального, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого. Ці кодекси вже діють. Також надаються пропозиції щодо внесення відповідних змін і доповнень до законодавчих та інших нормативних актів України, які регулюють різноманітні аспекти боротьби зі злочинністю.

Відчувають допомогу від Інституту в підготовці законодавчих документів усі гілки державної влади – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, а також такі цен-

тральні установи держави, як Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України, Служба безпеки України, Державний департамент України з питань виконання покарань та ін.

Інститут підтримував творчі контакти з іноземними науковими установами, зокрема з Інститутом відкритого товариства (м. Цуг, Швейцарія). Так, разом із цією організацією було виконано роботу «Пілотажний дослідницький проект застосування в Україні затримання і запобіжного заходу у виді взяття під варту». Раніше співробітники Інституту брали участь у виконанні низки наукових досліджень з конкурсної тематики в межах науково-дослідницької Програми «Американсько-українське партнерство» Академії правових наук України та Національного інституту юстиції Департаменту юстиції США, а також за Програмою стипендіатів-дослідників, що її проводив Харківський центр по вивченню організованої злочинності при Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого спільно з Американським університетом у Вашингтоні.

Значну увагу в Інституті приділяють підготовці висококваліфікованих наукових кадрів за спеціальностями: кримінальне право і кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальний про-

цес і криміналістика, судова експертиза. На сьогоднішній день в аспірантурі Інституту навчається 15 аспірантів і 19 здобувачів наукового ступеня кандидата юридичних наук. З 2011 р. в Інституті функціонує докторантура. У 2012 р. створена спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. В Інституті видається фаховий збірник наукових праць «Питання боротьби зі злочинністю» з періодичністю два рази на рік.

Обсяг наукової продукції Інституту свідчить про його впевнений поступ у вивченні актуальних проблем протидії злочинності та її запобігання. Лише у 2012 р. фахівцями Інституту надруковано наукової продукції загальним обсягом 894,8 друк. арк. Це монографії, наукові статті та тези наукових доповідей у збірниках наукових праць і наукових журналах, науково-практичні посібники, коментарі, довідники, словники, наукові звіти тощо.

Отже, сьогодні Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України бере активну участь у розвитку та збагаченні правової наукової думки в Україні.

Матеріал підготували:

В. Борисов, директор НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

В. Батиргарєєва, заступник директора з наукової роботи НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник